

ЧАЙКА О. С.,

аспірант

(Державний податковий університет

Міністерства фінансів України

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.48>

ПОНЯТТЯ ТЕМПОРАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК СУДОВОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ВИРІШЕННІ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ ПІД ЧАС ДІЇ КАРАНТИНУ

Стаття присвячена формулюванню авторського поняття темпоральних характеристик судового адміністративного процесу при вирішенні податкових спорів під час дії карантину, визначення на його основі подальших напрямів розвитку положень щодо розгляд судами адміністративних справ. Визначено, що темпоральні характеристики адміністративного судочинства при вирішенні податкових спорів під час дії карантину доцільно визначити як процесуальні норми, в яких проявляється зв'язок між процесуальними строками та процесуальними діями, що вчиняються у межах цих строків, щодо розгляду і вирішення виділеної категорії публічно-правових спорів, та відображають вплив чинника часу на виникнення, зміну і припинення процесуальних правовідносин, у межах яких учасники судового адміністративного процесу щодо розгляду і вирішення розглядуваної категорії публічно-правих спорів реалізують адміністративну процесуальну правосуб'єктність. Обґрунтовано, що при цьому процесуальні строки доцільно розглядати як групу норм адміністративного процесуального права, якими урегульовані відносини у сфері реалізації судової адміністративної юрисдикції відносно розгляду і вирішення податкових спорів під час дії карантину, якими визначено перебіг періоду часу протягом якого вчиняються процесуальні дії. Темпоральні характеристики судового адміністративного процесу загалом і у визначеній категорії справ адміністративної юрисдикції, зокрема, охоплюють: момент виникнення процесуальних правовідносин; строк, протягом яких вчиняються процесуальні дії у межах процесуальних правовідносин; момент припинення процесуальних правовідносин, пов'язаних із вчиненням процесуальних дій протягом визначеного строку. Доведено, що темпоральні характеристики судового адміністративного процесу не можна розглядати виокремлено одна від одної, враховуючи принципи безперервності процесуальних дій та їх юридичної визначеності, яка забезпечується відповідними процесуальними нормами.

Ключові слова: *темпоральні характеристики, адміністративний процес, податкові спори, карантин, процесуальні строки, адміністративне судочинство.*

Chaika O. S. The concept of temporal characteristics of the judicial administrative process in the resolution of tax disputes during the quarantine period

The concept of temporal characteristics of the judicial administrative process in the resolution of tax disputes during the quarantine The article is devoted to the formulation of the author's concept of the temporal characteristics of the judicial administrative process in the resolution of tax disputes during the quarantine, the determination of further directions for the development of provisions on the consideration of administrative cases by courts. It was determined that the temporal

characteristics of administrative proceedings in the resolution of tax disputes during the period of quarantine should be defined as procedural norms in which the connection between procedural terms and procedural actions committed within these terms is manifested, regarding the consideration and resolution of a selected category of public law disputes, and reflect the influence of the time factor on the emergence, change and termination of procedural legal relations, within which the participants of the judicial administrative process regarding the consideration and resolution of the considered category of public law disputes realize administrative procedural legal personality. It is substantiated that in this case it is appropriate to consider procedural terms as a group of norms of administrative procedural law, which regulate relations in the sphere of judicial administrative jurisdiction regarding the consideration and resolution of tax disputes during the quarantine period, which determine the course of the time period during which procedural actions are taken. Temporal characteristics of the judicial administrative process in general and in the defined category of cases of administrative jurisdiction, in particular, include: the moment of emergence of procedural legal relations; the term during which procedural actions are taken within the framework of procedural legal relations; the moment of termination of procedural legal relations related to the execution of procedural actions within a specified period. It is proven that the temporal characteristics of the judicial administrative process cannot be considered separately from each other, taking into account the principles of continuity of procedural actions and their legal certainty, which is ensured by the relevant procedural norms.

Key words: *temporal characteristics, administrative process, tax disputes, quarantine, procedural term, administrative proceedings.*

Вступ. Актуальні наукові підходи свідчать про динаміку розвитку думки щодо структури адміністративного права із виділенням процесуальної складової та її можливого подальшого виокремлення. Проблема побудови теоретичної конструкції адміністративного процесуального права актуалізована активним внесенням змін до КАС України, який є суто процесуальним і містить процесуальні норми, які забезпечують захист прав і свобод громадян, прав і законних інтересів юридичних осіб у найбільш ефективний спосіб – судовий у окремій формі правосуддя. Саме тому подальший розвиток правового регулювання процесуальних відносин у сфері реалізації судової адміністративної юрисдикції відбувся шляхом уніфікації процедур судового розгляду адміністративних справ із справами цивільної та господарської юрисдикцій (єдині засади змагального процесу в судах). Кодекс України про адміністративні правопорушення, на відміну від Кодексу адміністративного судочинства України, містить і матеріальні і процесуальні норми, а процедури притягнення до адміністративної відповідальності дотичні до кримінального процесу, характеризуються іншими за змістом засадами.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Актуальні наукові дослідження стосуються тематики, переважно, процесуальних строків, але – переважно на рівні їх загальних положень (В.М. Бевзенко, М.І. Смокович, М.О. Сорока та деякі інші), або особливостей у конкретних категоріях адміністративних справ.

Постановка завдання. Метою статті є формулювання авторського поняття темпоральних характеристик судового адміністративного процесу при вирішенні податкових спорів під час дії карантину, визначення на його основі подальших напрямів розвитку положень щодо розгляд судами адміністративних справ.

Результати дослідження. Визначення та розкриття юридичної сутності і змісту темпоральних характеристик судового адміністративного процесу при вирішенні податкових спорів під час дії карантину доцільно здійснювати, виходячи з питання галузевої належності норм, якими такі характеристики урегульовані.

Звернення до юридичних енциклопедичних видань, існуючих наукових підходів з метою пошуку теоретичної основи визначення галузевої належності виділеної групи правових норм дозволяє зазначити наступне:

- неможливість визначення їх належності до норм адміністративного права. Такий висновок випливає зі змісту теоретичних положень про предмет адміністративного права, до якого включені відносини, які пов'язані «1) із управлінською та сервісною діяльністю органів виконавчої влади; 2) діяльністю з публічного адміністрування інших державних органів, які не представляють виконавчу владу; 3) управлінською та сервісною діяльністю органів місцевого самоврядування; 4) здійснення недержавними суб'єктами делегованих повноважень органів виконавчої влади» (Н.Б. Писаренко, 2020 р.) [1, с. 43]. Наведений підхід не передбачає включення до предмету адміністративного права відносин щодо розгляду і вирішення публічно-правових спорів адміністративними судами, проте, виходячи з його змісту, можна вказати про те, що у ньому передбачено виділення адміністративно-правових відносин, урегульованих матеріальними нормами адміністративного права. Отже, вказаний підхід спрямований на формування методологічного підґрунтя розмежування адміністративних матеріальних і адміністративних процесуальних норм;

- належність до норм, якими урегульовано адміністративні юрисдикційні провадження. Такий висновок випливає з підходу, за яким до юрисдикційних проваджень віднесено адміністративно-позовне провадження (в адміністративних судах), поряд із провадженням за зверненнями (скаргами) громадян, дисциплінарним провадженням щодо державних службовців, провадженням у справах про адміністративні правопорушення (І.Г. Ігнатенко, О.М. Соловйова, 2020 р.) [1, с. 46]. При цьому загальний підхід до визначення адміністративного провадження передбачає розкриття його сутності і змісту як врегульованого адміністративно-процесуальними нормами порядку діяльності уповноважених на те органів (посадових осіб), який виявляється у цілеспрямованості певної єдності послідовно здійснюваних дій і процедур. Така цілеспрямованість виявляється у законному й об'єктивному розгляді та вирішенні однорідних груп індивідуальних (адміністративних) справ, які об'єднані спільністю предмета розгляду у сфері публічного управління (І.Г. Ігнатенко, О.М. Соловйова, 2020 р.) [1, с. 44]. Адміністративне судочинство визначене, виходячи з приписів п. 5 ч.1 ст.4 Кодексу адміністративного судочинства України як «діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому КАСУ» (Н.Б. Писаренко, 2020 р.) [1, с. 50]. Виходячи зі змісту наведених теоретичних положень, відносини у сфері судової адміністративної юрисдикції (адміністративного судочинства або, за визначенням І.Г. Ігнатенко, О.М. Соловйової, адміністративно-позовного провадження) урегульовані адміністративно-процесуальними нормами, що логічно тягне питання їх галузевої належності, яку, за підходами, запропонованими у вказаному науковому джерелі (Велика українська юридична енциклопедія. «Т.5. Адміністративне право», 2020 р.) неможливо вирішити;

- належність до норм, якими урегульовано відносини у сфері адміністративного процесу. Вказане положення спирається на визначення адміністративного процесу як порядку розгляду і вирішення адміністративними судами правових спорів, віднесених до їх юрисдикції, та однієї з форм судочинства (Н.Б. Писаренко, 2020 р.) [1, с. 72]. У даному підході не вказано про галузеву належність норм, якими урегульовано відносини у сфері адміністративного судочинства, проте його застосування дозволяє вирішити декілька взаємопов'язаних проблем: 1) чітко виокремити порядок розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції у адміністративний процес, підкресливши, тим самим, його особливе місце у структурі адміністративних процесуальних правовідносин; 2) може бути визначений як теоретична основа виділення процесуальної частини адміністративно-правового регулювання;

- неналежність до норм з адміністративного процесу, під яким визнано порядок, правила, за якими реалізуються матеріальні норми адміністративного права; діяльність виконавчих органів щодо реалізації адміністративного та інших галузей права; щодо адміністративних проваджень належать нормотворчі, установчі, дисциплінарні, виконавчі, контрольні провадження та провадження з діловодства тощо; що провадження у справах про адміні-

стративні правопорушення є різновидом виконавчо-розпорядчої діяльності (Ю. П. Битяк, І. П. Голосніченко, В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, М. М. Тищенко та інші – 2003–2007 роки) [2, с. 13];

- належність до норм адміністративного процесуального права. Такий висновок випливає з підходу В.С. Стефанюка, який зазначав про визнання процесуальних форм адміністративного права, об'єктивно обумовлених внутрішніми закономірностями права. Адміністративне процесуальне право, на думку дослідника, визначається як сукупність адміністративних норм і принципів, які встановлюють процедуру здійснення законних прав, свобод і обов'язків учасників адміністративних правовідносин [3, с. 36]. Виділено такий зв'язок між адміністративним матеріальним і процесуальним правом: матеріальне право – процес – процесуальне право [3, с. 37]. Підкреслено взаємозв'язок між адміністративним матеріальним і адміністративним процесуальним правом через судовий адміністративний процес [3, с. 38]. Судовий адміністративний процес визначено як систему взаємопов'язаних правових форм діяльності уповноважених суб'єктів, що виявляється у здійсненні правосуддя в адміністративних справах, урегульована адміністративними процесуальними нормами, що слід закріпити в Адміністративному процесуальному кодексі та забезпечити засобами юридичної техніки [3, с. 39; 4]. Наведений науковий підхід В.С. Стефанюка, відображений у його монографії «Судовий адміністративний процес», презентований у 2003 році, містить важливі і перспективні для подальшого врахування у дослідженні правової природи темпоральних характеристик судового адміністративного процесу при вирішенні податкових спорів під час дії карантину положення, які стосуються загальних (ключових) рис судового адміністративного процесу (сутності, змісту, призначення). До таких рис віднесено: призначення адміністративного процесуального права – реалізація норм матеріального права за допомогою процедури, спрямованої на «здійснення законних прав, свобод і обов'язків учасників адміністративних правовідносин»; урегульованість адміністративними процесуальними нормами (які, на час підготовки презентованої роботи пропонувалось закріпити у окремому законодавчому акті – Адміністративному процесуальному кодексі). Врахування вказаних рис дозволяє виділити такі властивості темпоральних характеристик судового адміністративного процесу загалом та у конкретній розглядуваній категорії справ адміністративної юрисдикції – податкових спорів під час дії карантину: існування тільки у межах судового адміністративного процесу; належність норм, якими урегульовані розглядувані характеристики, до адміністративних процесуальних; безпосередній зв'язок із матеріальними нормами, якими встановлено правовий склад (елементи) податкових спорів під час дії карантину; призначення щодо реалізації матеріальних норм; правозабезпечувальна спрямованість щодо «здійснення законних прав, свобод і обов'язків учасників адміністративних правовідносин», пов'язаних із дією правового режиму карантину;

- належність до норм адміністративно-процесуального права. Адміністративно-процесуальне право визнається самостійною галуззю національного публічного права, яке не може існувати відірвано від адміністративного права [2, с. 14]. Структурно адміністративне судочинство запропоновано віднести до Спеціальної частини адміністративного процесуального права як правовий інститут на підставі наступного: 1) урегулювання окремим законодавчим актом – Кодексом адміністративного судочинства України; 2) основою є принципи, відмінні за змістом від принципів адміністративних проваджень (провадження у справах про адміністративні правопорушення, провадження щодо розгляду звернень громадян, дисциплінарні провадження, реєстраційні провадження тощо); 3) провадження щодо розгляду і вирішення адміністративної справи здійснюється спеціально створеним для цього органом – адміністративним судом; 4) учасники правовідносин у сфері адміністративного судочинства відрізняються за колом та процесуальним статусом від учасників інших адміністративних проваджень (обов'язковими учасниками є позивач, відповідач, передбачено участь представників, третіх осіб, експертів та інш.); 5) справа адміністративної юрисдикції розглядається і вирішується за процедурою, відмінною від позасудових проваджень; 6) рішення за результатами розгляду і вирішення справи приймає тільки суд [2, с. 40]. Узагальнюючи положення наведеного підходу щодо особливих рис (особливостей) адміністративного судочинства

чинства, можна вказати про те, що такі особливості відображають належність адміністративного судочинства до однієї з форм правосуддя – правосуддя у справах адміністративної юрисдикції;

- визнання належності адміністративно-процесуального права до підгалузі адміністративного права. Норми цієї підгалузі урегульовують відносини у сфері адміністративного процесу у його широкому та вузькому розуміннях. До адміністративно-процесуальних норм віднесені норми Кодексу України про адміністративні правопорушення, норми, які регулюють «порядок і процедуру здійснення організаційно-управлінських та установчо-регулятивних функцій суб'єктів адміністративного права». При цьому достатньо обережно вказано про належність до адміністративно-процесуальних норм тих, якими урегульовано відносини у сфері адміністративного судочинства. [5, с. 21; 6, с. 66]. Слід зазначити, що вказаний підхід був представлений в юридичному енциклопедичному виданні у 2007 році і відображав достатньо усталене праворозуміння структури адміністративного права, предмету регулювання адміністративно-процесуальними нормами і на цей час зазнав істотних змін;

- неоднозначність належності до процесуальних адміністративно-правових норм, що випливає з наукового підходу, за яким такими нормами визнаються «встановлені або санкціоновані державою загальнообов'язкові правила поведінки, які регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі розв'язання індивідуально-конкретних справ у сфері публічного адміністрування (публічного управління), в т.ч. відносини, обумовлені розглядом і вирішенням правових спорів, віднесених до юрисдикції адміністративних судів» (Ю.П. Битяк, 2020 р.) [1, с. 772-773]. Положення щодо неоднозначності, за таким підходом, належності норм, якими визначено темпоральні характеристики адміністративного судочинства при вирішенні податкових спорів під час дії карантину, ґрунтується на включенні до складу норм і тих, які регулюють позасудові відносини щодо вирішення індивідуально-конкретних справ, і відносин у сфері судової адміністративної юрисдикції. Вказаний підхід дозволяє вирішити дві взаємопов'язані концептуальні проблеми: включити до предмету регулювання нормами адміністративного права відносини, які пов'язані із реалізацією компетенції суб'єктами публічної влади в управлінській сфері, в тому числі – ті, які стосуються забезпечення законності такої реалізації у судовий спосіб; забезпечити єдність адміністративного права – його матеріальної і процесуальної частин (що було цілком доречно в умовах, коли діяв тільки Кодекс України про адміністративні правопорушення, який містить адміністративні матеріальні і адміністративні процесуальні норми). Разом з тим, відносини у сфері розгляду і вирішення індивідуально-конкретних справ у позасудовому порядку і публічно-правових спорів у порядку адміністративного судочинства як однієї із форм правосуддя відрізняються принципово, що визначає доцільність подальших наукових пошуків місця норм, які регулюють процесуальні відносини у сфері судової адміністративної юрисдикції у структурі системи права. Так, запропоновано підхід щодо визначення процесуального адміністративного права як галузі публічного права, представленої сукупністю норм, що регулюють відносини, обумовлені розглядом і вирішенням правових спорів за правилами адміністративного судочинства. Зазначається на необхідності зосередженості зусиль науковців та законодавця на утвердженні процесуального адміністративного права як самостійної галузі права [1, с. 768-769]. Уникаючи поглибленої дискусії з пошуку шляхів вирішення цієї теоретичної проблеми, тим не менше, доцільно зауважити, що ідентифікацію процесуальних норм, якими урегульовано відносини у сфері реалізації судової адміністративної юрисдикції, їх виокремлення з-поміж норм адміністративного права може забезпечувати застосування термінології, запропонованої В.С. Стефанюком – як норми адміністративного процесуального права;

- адміністративну юстицію відносять до інститутів адміністративного права, які називають новими. Серед таких нових інститутів, крім адміністративної юстиції, зазначають: державна служба, адміністративно-правові режими, антимонопольне регулювання тощо [7, с. 123-127]. Запропоновано адміністративне судочинство та адміністративний процес назвати окремим інститутом адміністративного права [7, с. 123-125]. Про наявність такого підходу зазначав М.О. Сорока [6, с. 65].

Вказані вище наукові підходи свідчать про динаміку розвитку думки щодо структури адміністративного права із виділенням процесуальної складової та її можливого подальшого виокремлення. Проблема побудови теоретичної конструкції адміністративного процесуального права актуалізована набуттям чинності Кодексом адміністративного судочинства України, який є суто процесуальним і містить процесуальні норми, які забезпечують захист прав і свобод громадян, прав і законних інтересів юридичних осіб у найбільш ефективний спосіб – судовий у окремій формі правосуддя. Саме тому подальший розвиток правового регулювання процесуальних відносин у сфері реалізації судової адміністративної юрисдикції відбувся шляхом уніфікації процедур судового розгляду адміністративних справ із справами цивільної та господарської юрисдикції (єдині засади змагального процесу в судах). Кодекс України про адміністративні правопорушення, на відміну від Кодексу адміністративного судочинства України, містить і матеріальні і процесуальні норми, а процедури притягнення до адміністративної відповідальності дотичні до кримінального процесу, характеризуються іншими за змістом засадами. Так звані «неконфліктні» провадження (за авторським підходом О.В. Кузьменко [8]), а саме – реєстраційні, дозвільні тощо – взагалі становлять особливу групу адміністративних проваджень, які принципово відрізняються від адміністративного судочинства, провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Строки в адміністративному судочинстві є суто процесуальною категорією, що означає неможливість реалізувати учасниками судового адміністративного процесу свої процесуальні права поза їх межами (у випадку, коли перебіг процесуального строку не розпочався, або коли процесуальний строк завершився). Таке твердження впливає не тільки з норм Кодексу адміністративного судочинства України, в якому вони визначені, а й з правових позицій Європейського суду з прав людини. Експертами виділено, у цьому зв'язку, правові позиції, які вказані у рішеннях у таких справах: «Меріт проти України» (§ 70), «Науменко проти України», «Полтораченко проти України», «Пономарьов проти України» (§§ 47, 52), «Тімотієвич проти України», «Трегубенко проти України», «Устименко проти України» та ін. [9].

На відміну від процесуальних строків, розгляд яких з позицій процесуального інституту у межах судового адміністративного процесу не викликає принципових застережень, темпоральні характеристики зазначеного процесу розглядаються у ширшому значенні, що охоплює зв'язок процесуальних строків із процесуальними діями учасників процесу та відображає вплив чинника часу на виникнення, зміну і припинення процесуальних правовідносин, у межах яких учасники судового адміністративного процесу реалізують адміністративну процесуальну правосуб'єктність.

При визначенні темпоральних характеристик судового адміністративного процесу загалом і у розглядуваній категорії справ адміністративної юрисдикції, зокрема, має бути враховано правову природу строку звернення до адміністративного суду. Норми, якими встановлено такий строк, хоча і зазначені у ст. 122 КАСУ, проте застосування нормативістського підходу до визначення строків у судовому адміністративному процесі не дозволяє вказати про віднесення його до процесуальних строків, які зазначені у ст. 118 КАСУ. Не заперечуючи, в цілому, щодо доцільності такого підходу, який, до того ж, виходить з рішень Європейського суду з прав людини в справах «Мушта проти України», «Пономарьов проти України» (§§ 47, 52), а також положення листа Вищого адміністративного суду України від 19.05.2010 N 708/11/13-10 [10], тим не менше доцільно вказати про належність строку звернення до адміністративного суду до процесуальних строків, враховуючи: а) його врегулювання не тільки законами, а й процесуальним нормативним актом – Кодексом адміністративного судочинства України; б) право подання позову виключно у межах строку звернення, що «гарантує юридичну визначеність спірних публічно-правових відносин, стабільність функціонування суб'єктів владних повноважень, збереження доказів, дисциплінує учасників адміністративного процесу й унеможливорює зловживання процесуальними правами» [10]. Врахування останньої риси строку звернення до адміністративного суду відповідає рисам процесуальних строків, які виявляються у їх організаційній, функціональній та процесуальній складових.

Отже, при формулюванні поняття темпоральних характеристики адміністративного судочинства при вирішенні податкових спорів під час дії карантину доцільне застосування

комплексного підходу що підтверджується не тільки теоретичними положеннями, запропонованими науковцями, а й судовою практикою. Комплексний підхід передбачає врахування завдання судового адміністративного процесу, юридичної сутності норм, якими урегульовано відносини щодо розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції, сутності процесуальних строків, предмету податкових спорів під час дії карантину, що дозволяє запропонувати наступне визначення та сформулювати підхід щодо встановлення кола таких темпоральних характеристик.

Висновки. Темпоральні характеристики адміністративного судочинства при вирішенні податкових спорів під час дії карантину доцільно визначити як процесуальні норми, в яких проявляється зв'язок між процесуальними строками та процесуальними діями, що вчиняються у межах цих строків, щодо розгляду і вирішення виділеної категорії публічно-правових спорів, та відображають вплив чинника часу на виникнення, зміну і припинення процесуальних правовідносин, у межах яких учасники судового адміністративного процесу щодо розгляду і вирішення розглядуваної категорії публічно-правових спорів реалізують адміністративну процесуальну правосуб'єктність. При цьому процесуальні строки доцільно розглядати як групу норм адміністративного процесуального права, якими урегульовані відносини у сфері реалізації судової адміністративної юрисдикції відносно розгляду і вирішення податкових спорів під час дії карантину, якими визначено перебіг періоду часу протягом якого вчиняються процесуальні дії. Темпоральні характеристики судового адміністративного процесу загалом і у визначеній категорії справ адміністративної юрисдикції, зокрема, охоплюють: момент виникнення процесуальних правовідносин; строк, протягом яких вчиняються процесуальні дії у межах процесуальних правовідносин; момент припинення процесуальних правовідносин, пов'язаних із вчиненням процесуальних дій протягом визначеного строку. Темпоральні характеристики судового адміністративного процесу не можна розглядати виокремлено одна від одної, враховуючи принципи безперервності процесуальних дій та їх юридичної визначеності, яка забезпечується відповідними процесуальними нормами.

Список використаних джерел:

1. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2016. Т. 5. Адміністративне право / редкол. Ю.П. Битяк (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид.ун-т імені Ярослава Мудрого. 2020. 960 с.
2. Адміністративне процесуальне право: Навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. Т.П. Мінки. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 320 с.
3. Стефанюк В. С. Судовий адміністративний процес: монографія. Х.: Фірма «Консум», 2003. 464 с.
4. Стефанюк В. С., Сунцов В. В. Адміністративне судочинство в Україні. Адміністративний процесуальний кодекс України (проект). Книга перша. Харків: Консум. 2002. 176 с.
5. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. К.: ТОВ «Вид-во «Юрид. думка», 2007. 992 с.
6. Сорока М. О. Процесуальні строки у адміністративному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний університет ДПС України. Ірпінь, 2011. 190 с.
7. Адміністративне право України: академічний курс: підруч.: у 2 т. Т. 1.: Загальна частина / ред. кол. В. Б. Авер'янов (голова) та ін. К.: Юрид. думка, 2007. 592 с.
8. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. К., 2006.
9. Науково-практичний коментар до статті 118 Кодексу адміністративного судочинства України. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T05_2747?an=903&hide=true (дата звернення: 02.07.2022).
10. Науково-практичний коментар до статті 122 Кодексу адміністративного судочинства України. Інформаційно-аналітична система Ліга-Закон. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK008176?an=&ed=&dtm=&le=> (дата звернення: 02.07.2022).

